

מסע
של אדם
בעקבות
בני אדם...

המסע לפולין

משרד החינוך התרבות והספורט / שירות פסיכולוגי ייעוצי בשיתוף מנהל חברה ונוער

ערכו: מיכל לב
חנה שדמי
ג'ודי בן-עזרא

כתבו: חברי וועדת שפ"י לנושא השואה

(על פי סדר הצטרפותם לוועדה):

ג'ודי בן-עזרא - מנהלת אגף ייעוץ בשפ"י

מיכל לב - רכזת הוועדה, יועצת ומדריכה בשפ"י

חנה שדמי - מנהלת אגף סיוע ומניעה בשפ"י

חנה כהן - יועצת בכירה, מחוז מרכז

ראובן אש - פסיכולוג מחוז, ירושלים

הורסיו ליקח - פסיכולוג שפ"ח באר שבע, מנהל מעון שיקומי בערד

משה אלון - פסיכולוג, ס' מנהל השפ"ח, עיריית תל-אביב

ציפי חורי - יועצת בכירה, מחוז דרום

ציפי לס - פסיכולוגית, מנהלת שפ"ח באר שבע

אורנה וינר - פסיכולוגית, שפ"ח תל-אביב

יוסי כץ - פסיכולוג, שפ"ח חוף הכרמל

צילה מנדל - יועצת בשפ"י ומדריכת פולין

אורלי סרוסי - יועצת בכירה, מחוז תל-אביב

יפה שפילמן - יועצת בכירה, מחוז מרכז

פרופ' ציפי שכטמן - החוג לחינוך, אוניברסיטת חיפה

רחל זינגר - יועצת ומדריכה בשפ"י

ישראל קרצנר - מפקח ארצי, מנהלת פולין, מנהל חברה ונוער

כמו כן השתתפו בכתיבה פסיכולוגים ויועצים, **בוגרי קורס שפ"י להכנת משלחות הנוער לפולין.**

עיצוב גרפי: פרסומי ישראל ושות'

דפוס: מאור וולך

הוצאה לאור: מחלקת הפרסומים, משרד החינוך התרבות והספורט

צילום: מתן אשכנזי, תמונות מתוך תערוכתו "סרט נע...".

קראו והעירו: ד"ר בלהה נוי

מינה פנצר

מסע של אדם בעקבות בני אדם...

תוכן עניינים

עמוד

נושא

5

הקדמה, ד"ר בלהה נוי

7

דבר העורכות

11

פתח דבר - מסע של אדם בעקבות בני אדם

15

פרק ראשון - מסע ההתבגרות והמסע לפולין

א. תהליכים תוך אישיים

ב. תהליכים גופניים

ג. תהליכים קוגניטיביים

ד. תהליכים חברתיים בקבוצת השווים

ה. תהליכים משפחתיים

23

פרק שני - גורמים מתווכים של חוויית המסע לפולין

א. המשלחת כמערכת ארגונית

ב. היוצאים למסע והתהליך הקבוצתי

ג. ההדרכה והמסלול והשפעתם על מרכיבי הרגש

ד. "להיות העדים של העדות" - שילובם של אנשי העדות במסע לפולין

ה. הטקסים במסע לפולין

35

פרק שלישי - "מהלכה למעשה..." - מפגשים בתחום הרגשי

א. הכנת התלמידים משתתפי המסעות

חלק 1: דגשים, מועדים ותכני ההכנה

חלק 2: תלמידים בעיצומו של המסע

חלק 3: תלמידים - השיבה הביתה

ב. הכשרת המורים המלווים לתפקידם בתהליך

ג. מעורבות ההורים בתהליך המסע לפולין

ד. "אנחנו נשארים בארץ..." התלמידים שאינם יוצאים למסע

73 **פרק רביעי - "כולם יוצאים" או " מסע למתאימים בלבד"**

א. הדילמה

ב. אוכלוסיות אליהן נפנה תשומת לב מיוחדת

ג. כיצד נדע? כיצד נבצע את תהליך ההתאמה?

79 **פרק חמישי - הטיפול בתלמידים בסיכון לפני, במהלך ואחרי המסע**

א. שמירה על הבריאות הנפשית של משתתפי המסע

ב. הגדרת הקריטריונים של קבוצת התלמידים שבסיכון

ג. הטיפול בתלמידים בסיכון לפני, במהלך ואחרי המסע

85 **פרק שישי - התרומה הייחודית של אנשי שפ"י**

רציונאל

א. תפקידם של היועצים והפסיכולוגים בתוך בית הספר

ב. הכשרת צוותי מורים ומדריכים

ג. אנשי שפ"י המלווים את המשלחות הממלכתיות

סיכום

92 **מקורות**

מסע של אדם בעקבות בני אדם...

הקדמה - ד"ר בלהה נוי

"אני מאמין בשמש גם כאשר איננה זורחת. / אני מאמין באהבה גם כאשר אינני חש בה. / אני מאמין באלוהים גם כאשר הוא שותק"

(כתובת שנמצאה במקום מסתור של יהודים. מצוטטת בכתבה של נחום ברנע בידיעות אחרונות. יום השואה תשס"ה)

בילדותנו נחשבה השואה לנושא "חסוי", שאין לדבר עליו עם ילדים או להזכירו בפניהם, משום שאין הם יכולים ואף אינם צריכים לעסוק בו.

באווירה זו צמחנו אנו, הדור הראשון שלאחר השואה.

המידע שהגיע אלינו "משם", לא הגיע בדרך כלל מפי המבוגרים אלא התגלה בדרך של שמועות, קטעי מידע ומפגשים עם עולים חדשים.

המילים "כצאן לטבח", "גלותיות", העידו על התנשאות, יהירות, אטימות ובורות.

תחילתו של השינוי ביחס לשואה החל עם משפטו של אדולף אייכמן. התובע הכללי מטעם המדינה, גדעון האוזנר, אמר אז את הדברים שחוללו מפנה בהבנת השואה:

"בתהליך ההיסטורי של הגשמת הציונות והעלייה, גורלו של הפרט תלוי על-פי רוב במקרה... על נקלה יכול היה לקרות, שעם פרוץ המלחמה ישבו בארץ יהודים אחרים, ואילו רבים מאתנו, תושבי הארץ, היינו נשארים שם... הבנת התנהגותם של היהודים בשואה הנה אפוא ההבנה, שלא זו בלבד שיכולנו להיות שם בגופנו במקומם, אלא שאילו אמנם היינו שם והם כאן, היו ודאי הם מקימים את היישוב, את "ההגנה", את הפלמ"ח והמחתרת. הם היו כושבי השממה ומבקיעי ההעפלה. היו הם מקימים את צה"ל ומבצעים את מעללי הגבורה ממלחמת העצמאות ועד נוקייב. ואילו אנו לו המר לנו גורלנו והיינו שם, בודאי לא היה שונה גורלנו מגורלם, ולא הייתה גדולה גבורתנו מגבורתם."

המסע של בני הארץ לפולין, על מנת להכיר את ההיסטוריה של בני עמם, משקף את השינוי בהתייחסות אל השואה מצד התלמידים.

השואה לא עוד אירוע מבייש ומביך אלא אירוע מכונן בחיי העם היהודי והאנושות כולה.

השואה כמבטאת את ההצדקה האולטימטיבית האולטימטיבית למדינה משלנו.

השואה כמבטאת את גבורת הנטבחים והניצולים.

השואה כתזכורת לסכנת איבוד צלם האדם.

המסע לפולין הוא מסע שורשים של המתבגרים, הן אל ההיסטוריה של עמם והן אל מסתרי נפש האדם. מערכת החינוך, לא רק שאינה מסתירה את אשר אירע אלא מזמנת לילדים חוויה רב חושית הכוללת מראה עיניים, מגע, ריחות ושמיעה. המסע מעביר מסר, אנו סומכים על חוסנכם ויכולתכם לראות את הזוועה ולהפיק ממנה את הלקחים האישיים והקבוצתיים המשתמעים ממנה. המסע הוא מעין מסע של חניכה אל מסתרי עולם המבוגרים ואל קטעים ומקומות שאליהם נחשפו אבות אבותיהם. המסע יוצר חיבור של דור הנכדים אל דור הסבים.

שפ"י חבר לליווי המשלחות רק בשנים האחרונות. החבירה הזו, הנראית כה טבעית וכה הכרחית, היא פרי יוזמה של אנשים אחדים, שהנושא היה בנפשם. הייתה לאנשים אלה הזכות לשלב היבט אישי, משפחתי, עם היבט מקצועי ולהפוך את הצורך בעשייה למחויבות של הארגון כולו. גם דרך הכתיבה של חוברת זו נעשתה בדרך ייחודית. החוברת לא מסתמכת רק על ידע תיאורטי ומקורות היסטוריים ופסיכולוגיים אלא מבוססת על ההתנסות המעשית בשטח, שהובילה ללמידה ולהמשגה של תובנות מעמיקות. ידע זה אינו נמצא בספרים. התרגום המעשי של תהליך מורכב זה מובא בפניכם בחוברת זו.

הקורסים המכשירים את הפסיכולוגים והיועצים לליווי המשלחות הפכו לקורסים הידועים באיכותם המיוחדת ואנשים שלמדו בהם הם אנשים שעולמם הרוחני התעשר. השילוב בין פסיכולוגים ליועצים, בין מינהל הנוער לבין שפ"י, בין ותיקים לבין צעירים, בינינו לבין צוותי בתי הספר והמגע הבלתי אמצעי עם תלמידים ברגעים כל כך מיוחדים, בהם מתעצב עולמם הרוחני והרגשי, הם זכות עבור כולנו.

ברצוני להודות **למיכל לב** על הובלת כתיבת החוברת. לחברי ועדת שפ"י לנושא השואה: **ג'ודי בן-עזרא, חנה שדמי, חנה כהן, ראובן אש, הורסיו ליקה, משה אלון, ציפי חורי, ציפי לס, אורנה וינר, אורלי סרוסי, יפה שפילמן, פרופ' ציפי שכטמן ורחל זינגר** על קידום מדיניות שפ"י. למנחים **יוסי כץ וצילה מנדל** על הנחיה המשמשת מודל להעצמה הדדית של הפרופסיות. תודות ל**יוסי לוי** על השותפות והפתיחות. ל**בוגרי שלושת המחזורים** הראשונים על החלוציות, על המחויבות ועל העשרת הארגון שלנו בידע ובחוויות.

דר' בלהה נוי

מנהלת אגף א' שפ"י

מסע של אדם בעקבות בני אדם...

דבר העורכות:

אלפי בני נוער יוצאים מידי שנה אל המסע לפולין, חוויה ייחודית המהווה שיא של פעילות חינוכית בנושאי ההיסטוריה של עם ישראל, לפני השואה ובמהלכה. המסע מתרחש על רקע של מסע גיל ההתבגרות, בו מתפתחת העצמאות, הזהות האישית והקשרים הבינאישיים. עוצמתו הרגשית של המסע מאפשרת צמיחה וגדילה מחד, אך עלולה לגרום לסיכון, מאידך.

בשנת תשס"א החלה הבנה בדבר הצורך של אנשי בריאות הנפש להיות מעורבים בתהליך המסע לפולין, אשר חושף את המתבגרים לעובדות ולחוויות קשות. מטרתנו היא להעצים את הפוטנציאל לצמיחה ולהתפתחות ולאפשר ליווי בשלב המשמעותי של התבגרות הצעירים בארץ. יוזמה זו, שעלתה מן השדה, התחדדה לאור העובדה כי סיורי בני הנוער באתרים יהודיים ובמחנות ההשמדה בפולין הפכו להיות המאפיין הבולט של התמודדות בני "הדור השלישי" עם זיכרון השואה.

בשלב ראשון הוקמה וועדה אשר לקחה על עצמה כמישימה לבדוק את תרומתנו הייחודית למסע לפולין, החל משלב התהוות המשלחת, בעת היותה בפולין ועד לשלב חזרתה ארצה. הוועדה עבדה בשיתוף פעולה מקצועי מלא עם אנשי מנהל חברה ונוער, ונטלו בה חלק יועצים ופסיכולוגים. תהליך הלמידה כלל התנסות במסע ולמידה בשטח, דיאלוג ושיתוף פעולה של אנשים מהשדה ומהאקדמיה. במקביל לפיתוח החומר התיאורטי והמעשי של ההתייחסות הרגשית ליציאת בני הנוער במשלחות לפולין נבנה, בשיתוף עם מנהל חברה ונוער ויד ושם, קורס ליועצים ולפסיכולוגים המתמחים בנושא. רבים מהחומרים והתובנות המובאים בחוברת זו פותחו על ידי בוגרי קורסים אלה של שפ"י, אשר נענו לאתגר וחקרו את השפעות המסע מזוויות אישיות ומקצועיות שונות. בוגרי הקורסים, הפסיכולוגים והיועצים הרפרנטים לנושא, עושים עבודה נפלאה בסיועם לאנשי שפ"י בהכנת התלמידים, ההורים והצוות לקראת המסע. בנוסף, הם מובילים סדנאות הכנה ייחודיות למורים המלווים בהשתלמויות הנערכות במכוני השואה ברחבי הארץ. מתחילת שנה זו החלו אנשי שפ"י, בוגרי הקורסים, ללוות את המשלחות הממלכתיות של משרד החינוך והם תורמים את הידע המקצועי לתהליך החינוכי המורכב והמשמעותי שעוברים בני הנוער ומוריהם.

הרבה עיניים קראו את החומרים שנכתבו, נעשתה למידה מהשטח ומההתנסות של יועצים ופסיכולוגים אשר יצאו למסע ו/או ליוו תלמידים בתהליך המסע. תוצרי הכתיבה, המובאים בחוברת זו, הינם הפרי של שיתוף פעולה זה.

תודתנו למנהלת שפ"י, **ד"ר בלהה נוי**, על שתמכה בפיתוח הנושא ואפשרה למקמו על מפת הנושאים הפרופסיונאליים של שפ"י. תודה מיוחדת ל**ג'ודי בן עזרא**, מנהלת אגף ייעוץ בשפ"י, על שהאמינה בנחיצות הרעיון והיתה שותפה ויוצרת בתהליך הפיתוח והכתיבה. תודה ל**נורמן אנטין** על היענותו החיובית ליוזמה, ועל הסיוע וההכרה בחשיבותו.

תודה מיוחדת לחברי הוועדה: **חנה כהן, ראובן אש, הורסיו ליקח, משה אלון, ציפי חורי, ציפי לס, אורנה וינר, יוסי כץ, צילה מנדל, אורלי סרוסי, יפה שפילמן, ציפי שכטמן ורחל זינגר** על מסירותם לנושא, על הידע והחוכמה המקצועית,

כל זאת בהתנדבות ובאווירה חברית - תודה מיוחדת והערכה מכל הלב!

תודות מקרב לב ל**יוסי לוי**, מנהל המשלחות, על שפתח לפנינו את האפשרות ללמוד ולבטא את התובנות וההארות שלנו. תודה ל**מוטי מלאכי, לישראל קרצנר** ולכל אנשי מנהלת פולין על שיתוף הפעולה המקצועי והחברי. ואחרון חביב, ל**מתן אשכנזי**, על צילומי המרגשים והאיכותיים שצילם כתלמיד במסע.

חוברת זו מיועדת ליועצים ולפסיכולוגים, היא מקור להתבוננות רחבה של השותפים, הגלויים והסמויים של המסע - אנשי העדות, המדריכים, המורים והחברים שנשארים בארץ ועוד. מתוך כך, כל מי שמתעתדים לצאת למסע יוכלו וודאי להפיק ממנה מידע ותועלת.

בחרנו להציג את מכלול התהליכים אותם עוברים בני הנוער במסע לפולין באמצעות ששה פרקים מרכזיים:

הפרק הראשון מתמקד בתהליכי ההתפתחות המתרחשים בגיל ההתבגרות ושאלנו מוצאים אותם כמשפיעים על ההתמודדות עם חוויית המסע לפולין: תהליכי גיבוש הזהות האישית, תהליכים גופניים ודימוי הגוף, ההתפתחות הקוגניטיבית ותהליכי החשיבה, תהליך ההתרחקות מההורים וההתקרבות אל חברת השווים.

הפרק השני מתייחס לגורמים המתווכים את תהליך המסע, והמשפיעים על העיבוד הרגשי והקוגניטיבי של החוויה: שלבים בהיווצרות קבוצה והמשימות האופייניות של המשתתף ושל המדריך או המורה המלווה בכל שלב, השפעת ההדרכה והמסלול על עיצוב החוויה ועוצמתה הרגשית, מרכזיותה של עדות הניצולים ודמותם הבלתי נשכחת עבור בני הנוער, ומקומם של הטקסים ותפקידם בהיבט האנתרופולוגי והפסיכולוגי.

הפרק השלישי מציג תכנית התערבות הכוללת את שלב ההכנה לקראת המסע, במהלך המסע ובעת השיבה הביתה. פרק זה מציג רציונאל לעבודה, עקרונות מנחים, תכנים והצעות לפעילות.

בפרק הרביעי הורחבה סוגיית ההתאמה למסע וניתן פרוט לגבי אוכלוסייה בעלת אפיונים התנהגותיים ורגשיים שיש להפנות אליה תשומת לב מיוחדת.

הפרק החמישי ממקד את תשומת הלב לאותם תלמידים העלולים להיות בסיכון גבוה לפני המסע, במהלכו ואחריו. הפרק מציג עקרונות לאיתור ולזיהוי ובכך מסייע ליועץ ולפסיכולוג בתהליך ההתערבות המניעתית/טיפולית.

הפרק השישי והאחרון מסכם את תרומתנו הייחודית למיטביות התהליך ומאיר את תפקידינו השונים בהקשר למסעות פולין.

אנו בשפ"י רואים בכם שותפים לרעיון ומובילים בהכנת ובליוי המשלחות. עזרתכם חיונית למען הבטחת שלומם הנפשי של משתתפי המסע ולצורך העמקת ההבנות והתובנות שיפיקו מהמסע לפולין לקראת מסעם לחיים.

בברכת מסע מוצלח, מעניין ומשמעותי!

ג'ודי בן עזרא
מנהלת אגף ייעוץ בשפ"י

חנה שדמי
מנהלת אגף סיוע ומניעה בשפ"י

מיכל לב
מדריכת שפ"י לנושא השואה